

Пътят до архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Неделя, 30 Януари 2011 02:03

Достъпът до архивите на Държавна сигурност в България е осеян с много препятствия след рухването на комунизма. Той е съществена част от разкриване на истината на близката история, тъй като архивите на ДС безпристрастно показват действителния репресивен характер на управлението на БКП. Това е и причината за огромната и продължаваща толкова години наред явна и неявна съпротива срещу отварянето им. С настоящият текст представяме основните моменти от процеса на създаване и осъществяване на достъпа до документите на ДС.

Достъп по времето на БКП

Пътят до архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Неделя, 30 Януари 2011 02:03

До оттеглянето на Тодор Живков от властта на 10 ноември 1989 г. документите на Държавна сигурност са държавна тайна и табу за обществото.

За тях отговаря III самостоятелен отдел на ДС „Картотека и архив“. Той е под разпореждането на министър на вътрешните работи и основното му ядро се намира в централната сграда на самото министерство на ул. Шести септември” 29. III отдел отговаря за архивните материали на всички структури на ДС с изключение на Първо главно управление на ДС (ПГУ, разузнаването). То има самостоятелен архив и картотека, които се намират в сградата на ПГУ на ул. „Хайдушка поляна” 12 в кв. „Красно село”.

От 1973 г. за архивите на ДС, респективно за III отдел, както и за архива на ПГУ, отговаря зам.-министърът на вътрешните работи ген. Стоян Савов.

Достъпът и работата на оперативния състав на Държавна сигурност с архивите на ДС е уреден в строго секретни инструкции за оперативния отчет, последната от която е от 1978 г., утвърдена от тогавашния министър на вътрешните работи ген. Димитър Стоянов. ПГУ работи със самостоятелна Инструкция за оперативния отчет, като последната е от 1976 г.

Частичен достъп до архиви на ДС са получавали някои творци за написването на различни документални и художествени произведения, поръчани от властта с цел да пропагандират комунистическата власт или дейността на самата ДС. Това е ставало след разрешение на отдел „Деловодство” на ЦК на БКП и под контрола на служители на III отдел на ДС, а понякога и на самия министър на вътрешните работи. От своя страна от отдел „Деловодство” на ЦК на БКП са отнасяли подобни молби до знанието на генералния секретар на ЦК на БКП Тодор Живков, който е давал съответно съгласие. Неговото информироване по всеки случай е било задължителен елемент от тогавашната процедура.

Достъп до документите на ДС след промените

След промените за първи път въпросът за архивите на ДС, в частност за досиетата, е поставен на 6 февруари 1990 г. по време на Кръглата маса. Любомир Павлов, представител на Независимата федерация на труда „Подкрепа”, а впоследствие депутат от СДС се обръща към министъра на вътрешните работи ген. Атанас Семерджиев с въпроса: **„Искаме да се отговори на въпроса – ще получат ли хората достъп до своите досиета или не?”**

Министър Семерджиев, който се е явил пред опозицията на Кръглата маса, за да

Пътят до архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Неделя, 30 Януари 2011 02:03

информира, че Държавна сигурност е закрыта, дава уклончив отговор. Той премълчава истината, защото няколко дни по-рано, **на 29 януари 1990 г. тайно от опозицията и обществото утвърждава докладна записка рег. № IV-68, предложена от зам.-министър ген. Стоян Савов, отговарящ за архива за прочистване на досиетата на ДС**. Документът, върху който стои най-високият гриф „Строго секретно, от особена важност”, е подготвен от дългогодишния началник на III отдел на ДС „Картотека и архив” ген. Нанка Серкеджиева.

С него е поставено началото на унищожаването на архивите от компрометиращи комунистическия режим материали и заличаването на част от агентурния апарат на ДС. До първите демократични избори на 10 юни 1990 г. са унищожени около 40 процента от архивите, преди всичко свързани с личните и работни дела на агентурата. Оперативните материали, с които различните подразделения на ДС са работили след 1985 г., и които изобщо не са били предавани в архив, съгласно заповедта на министър Семерджиев са унищожени по места от оперативните работници в съответните структури.

Прочистването на архивите в ПГУ започва по-рано, още през декември 1989 г., а определените за унищожаване досиета са товарени на камиони и изгаряни в пещите на металургичния комбинат „Ленин” (днес „Стомана”) в Перник.

Пръскането на документите на ДС

След формалното закриване на структурите на ДС и създаването на съвременните специални служби през 1990 г. част от документите на Държавна сигурност се разпръскват в различни институции. В МВР остава основният архивен масив на ДС, състоящ се от 66 архивни фондове със десетки хиляди архивни единици. За него отговаря наследникът на реструктурирания III отдел – отдел „Информация и архив” при МВР, днес дирекция.

Архивът на ПГУ на ДС е наследен от правоприемникът му Национална разузнавателна служба, която е създадена през февруари 1990 г. с указ на тогавашния председател на Държавния съвет Петър Младенов, по силата на който и до днес се води на подчинение на държавния глава.

Пътят до архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Неделя, 30 Януари 2011 02:03

От архива на МВР са извадени делата на агентурния апарат и на кадровите служители на бившето Трето управление на ДС – военното контраразузнаване и са прехвърлени на новосъздадената служба „Сигурност – Военна полиция и военно контраразузнаване” (съвременното ВКР), което минава на подчинение на Министерството на отбраната.

Идентична процедура протича и с делата на Пето управление на ДС – управление „Безопасност и охрана” (УБО), които са прехвърлени към създадената на негово място Национална служба за охрана, която също се води към президента.

Част от материалите на Второ главно управление на ДС (контразузнаването) остават в създадената на негово място Национална служба за защита на конституцията, преименувана по-късно в Национална служба „Сигурност” (НСС, съвременното контраразузнаване, което през 2008 г. се вля в Държавна агенция „Национална сигурност”, ДАНС).

Някои от разработките на закритото Шесто управление на ДС за борба с идеологическата диверсия и противодържавни прояви първоначално са изнесени от оперативни работници, които са назначени в новосъздадената Централна служба за борба с организираната престъпност (ЦСБОП), впоследствие Национална служба (НСБОП), а в момента Главна дирекция за борба с организираната престъпност (ГДБОП).

Документите на Разузнавателното управление на Министерството на народната отбрана (РУМНО), познато и като Разузнавателното управление на Генералния щаб (РУ-ГЩ), което се води към Министерството на народната отбрана след промените преминават в новосъздадената служба „Военна информация” (съвременното военно разузнаване). Обявяването на неговите агенти е включено през 2001 г. с поправките в Закона за достъп до документите на бившата Държавна сигурност и Разузнавателното управление на Генералния щаб.

Отпадане на държавната тайна върху документите на ДС

Пътят до архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Неделя, 30 Януари 2011 02:03

От 1992 г., когато управлява правителството на СДС, достъп до архивите на ДС в МВР на историци или репресирани от комунистическия режим в МВР се дава от министъра на вътрешните работи. Документите на ДС продължават да се водят секретни и да са държавна тайна до 1994 г. През октомври същата година **депутат от СДС Любомир Павлов прокарва решение в Народното събрание, с което се изваждат от Списъка на фактите, сведенията и предметите, представляващи държавна тайна**, сведенията за организацията, методите и средствата при изпълнение на специфичните задачи на органите на ДС, както и агентурната информация на тези органи до 13 октомври 1991 г.

С това решение, което има силата на закон, на практика документите на ДС престават да бъдат държавна тайна и да се считат за секретни. Решението обаче не създава процедура, по която да се осъществява достъпа до архивите на ДС.

Първият закон за досиетата от 1997 г.

Това става през 1997 г. с приемането от Народното събрание при управлението на Обединените демократични сили Закон за достъп до документите на бившата Държавна сигурност. В него е дадена възможност на всеки български гражданин да поиска с молба до министъра на вътрешните работи да бъде извършена справка дали за него е събирана информация от ДС. Въпреки, че процедурата се отнася за засегнати лица по силата на закона до архивите на ДС са допуснати историци и журналисти.

В закона от 1997 г. съществува разпоредба (чл. 13), според която **до изтичане на една година от влизането на закона в сила документите на бившата Държавна сигурност се предават в Централния държавен архив** и се ползват по реда на Закона за държавния архивен фонд. Тази разпоредба обаче не е изпълнена и архивите на ДС не са прехвърлени в Държавния архив, където да са общодостъпни.

Вторият закон за досиетата от 2001 г.

През март 2001 г. законът е изменен и допълнен като е разширено неговото поле на

Пътят до архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Неделя, 30 Януари 2011 02:03

приложение. Новосъздадената комисия с председател Методи Андреев обаче няма пряк достъп и контрол върху документите на Държавна сигурност и РУ-ГЩ. Тя прави справки и изисква документи от МВР и съответните специални служби, в които се съхраняват архиви на ДС. Комисията влиза в конфликт Георги Петканов, министър на вътрешните работи в правителството на Симеон Сакскобургготски и министърът замразява достъпа до архивите на ДС.

Законът за достъп до документите на бившата Държавна сигурност и Разузнавателното управление на Генералния щаб е отменен с гласовете на НДСВ, ДПС и БСП, а комисията „Андреев” е закрыта през април 2002 г. с приетия Закон за защита на класифицираната информация (ЗЗКИ). Достъпът на изследователи и журналисти до материалите на ДС е преустановен.

В самият ЗЗКИ обаче е приета процедура на декласификация на документи със секретни грифове, създадени преди влизането му в сила, каквито са документите на ДС. Според процедурата се оказва, че тези документи не се ползват със защита и по силата на ЗЗКИ те следва да бъдат предадени в Държавния архив. Това обаче не се изпълнява нито от МВР, нито от останалите специални служби с архиви на ДС, като по този начин те запазват контрола си върху тях.

В този период журналистът Христо Христов, позовавайки се на неизпълнената процедура по ЗЗКИ за декласификация от страна на държавните институции успява да спечели съдебни дела за отказ до документи на Държавна сигурност срещу министъра на вътрешните работи Георги Петканов и срещу директора на Националната разузнавателна служба ген. Кирчо Киров.

Широкият достъп в закона от 2006 г.

След поредното заиграване с досиетата, този път от министъра на вътрешните работи Румен Петков в правителството на Сергей Станишев през лятото на 2006 г. и последвалите силни обществени настроения за отварянето на архивите на ДС през декември същата година е приет действащия в момента Закон за достъп и разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия.

Пътят до архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Неделя, 30 Януари 2011 02:03

Той съдържа специална глава за достъпа до документите, подготвена и представена на депутатите от ръководителя на правния екип на фондация „Програма достъп до информация“ Александър Кашъмов. В нея е предвиден достъп, както на засегнати лица, така и на журналисти и изследователи с научна или публицистична цел. Процедурата на достъп е обвързана със Закона за достъп до обществена информация.

Това е най-широко приложимия закон за досиетата, като достъпът се разпростира и върху делата на обявените сътрудници на ДС или на РУ-ГЩ, както и на кадрите им служители.

За първи път законът предвижда всички архиви на ДС и на РУ-ГЩ да бъдат предадени в 8-месечен срок от приемането му (декември 2006 г.) на новосформираната комисия. Документите остават под нейно разпореждане и контрол, а тя е задължена да създаде централизиран архив на документите на ДС. Срокът за предаването на архивите обаче не е спазен. Самата комисия е избрана от Народното събрание с 5-месечно закъснение през април 2007 г. След това нейната дейност е саботирана от правителството на Станишев, което предоставя с година закъснение необходимата сградна база за изграждането на централизирания архив в гр. Баня.

Със закона от 2006 г. е предвидено в **3-месечен срок от влизането му в сила МВР да предаде на Държавна агенция „Архиви“ полицейския архив в периода 1923 г. – 9 септември 1944 г.**

Тази разпоредба също не е изпълнена от министрите на вътрешните работи в тройната коалиция Румен Петков и сменилия го Михаил Миков.

Изпълнението на предаването на архивите на ДС на комисията по досиетата и на полицейските архиви на Държавна агенция „Архиви“ започва при правителството на Бойко Борисов.

През април 2010 г. **министър на вътрешните работи Цветан Цветанов, председателят на комисията по досиетата Евтим Костадинов и председателят на Държавна агенция „Архиви“ проф. Георги Бакалов подписват тристранно споразумение** за практическото реализиране на най-обемно предаване на архиви в новата история на България. Актът може да се нарече исторически, тъй като нито едно управление преди това не успява да се отърси от изкушението да сложи ръка върху архивите на ДС. При

Пътят до архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Неделя, 30 Януари 2011 02:03

подписването на споразумението министър Цветанов заявява, че *„всеки министър на вътрешните работи досега се е вживявал като институция за достъпа до архива. Не желая да съм поредният, който да прави това. Аз и екипа ми имаме политическата воля да изпълним закона.“*

В края на 2010 г. МВР предава полицейските архиви на Държавна агенция „Архиви“ и архивите на ДС от областните дирекции на министерството на комисията по досиетата.
През 2011 г. се очаква този процес да стигне своя финал

Специалните служби, които съхраняват архиви на ДС, също са в процедура по предаването им на комисията. Приключването ѝ ще гарантира на ползвателите на архивите пряк и далеч по-лесен достъп до тях в сравнение с изминалите 20 години.